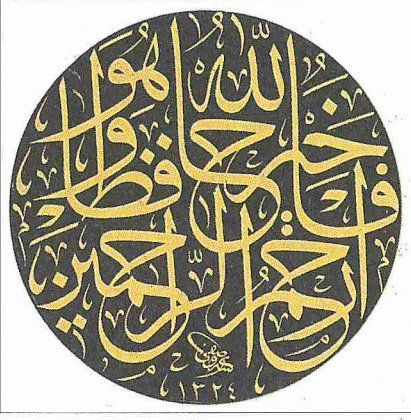

Ömer Vasfî Efendi'nin celif sülûs levhası (Serin, s. 205)

tüphanesi'nin bulunduğu bina) kitâbesi, Edirne'de Meriç nehri (Yeniköprü) başında Hacı Âdil Bey Çeşmesi'ndeki besmele ile dört tarafındaki sülûs kitâbeler, İstanbul'da Hırka-ı Şerif Camii'nde zerendûd levha, Eyüp'te Sultan Reşad Türbesi'nin kapısı üstüne konmuş müsennâ celif sülûs âyetle türbenin içinde paftalı kuşak yazısı günümüze ulaşan eserleri arasındadır. Ömer Vasfî Efendi 26 Kasım 1928'de vefat etti ve Eyüp'te Gümüşsuyu Kabristanı'nda defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 262-267; M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şâheserleri*, İstanbul 1982, rs. 50; a.mlf., "Eyüp Sultan Reşâdiye Nümüne Mektebi'nin Kazınmış Kitâbesine Dair", *Eyüp Sultan Sempozyumu III: Tebliğler*, İstanbul 2000, s. 170-175; a.mlf., "Kardeş İki Hattatımız: Hatib Ömer Vasfî Efendi-Neyzen Emin Efendi", *50 Sanat Sever Serisi*, sy. 22, İstanbul 1966, s. 1-5; Onur Oral, *Edirne Hat Sanatı*, İstanbul 1985, s. 131-133; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul 1984, s. 250-251; *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 226-228; Ali Alparslan, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999, s. 125-126; Muhtittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2003, s. 204, 205.

ALİ ALPARSLAN

ÖMER ZİYÂEDDİN
DAĞİSTÂNÎ

(bk. DAĞİSTÂNÎ, Ömer Ziyâeddin).

ÖMERÎ,

Ahmed b. Yahyâ

(bk. İBN FAZLULLAH el-ÖMERÎ).

ÖNERME

Hüküm bildiren cümleler için
kullanılan mantık terimi.

İnsan zihni herhangi bir şey hakkında bilgi edinirken iki aşamalı bir süreçten geçer. Önce düşüncenin yapı taşları durumundaki kavramlara başvurur, ardından bu kavramları kullanarak hükümlere yani önermelere ulaşır. Bu açıdan mantığa dair eserler kavram ve önerme mantığı diye iki kısım halinde değerlendirilir. İlk kısımda terimler (elfâz), tarifi meydana getiren temel elemanlar ve kategoriler incelenir; ikinci kısımda önermeler, kıyas ve çeşitleriyle ispat şekilleri söz konusu edilir. Fârâbî'den itibaren kavramlar, tarif ve kategoriler "tasavvurât", bu kavramlardan en az ikisinin oluşturduğu yargı ifade eden cümleler ve bunların tahlillerini içeren çalışmalar ise "tasdikât" başlığı altında incelenmiştir. İslâm mantıkçıları bu kısımdaki çalışmaları bazan "kazıyye mantığı" ve "ibâre mantığı" adıyla anmıştır.

Aristo önermeyi, "Kendisiyle bir şey hakkında bir başka şeyin tasdik veya inkâr edildiği sözdür" diye tanımlar (*Organon*, III, 1). Buna göre önerme, iki veya daha fazla terimle yapılmış olumlu ya da olumsuz yargı bildiren cümledir. Bir önermede konu (mevzû), yüklem (mahmûl) ve yüklemi konuya bağlayan bağlaç (râbita) olmak üzere üç terim bulunur. Meselâ, "Hava açıktır" ve "Yağmur yağarsa yerler ıslanır" önermelerinin ilkinde "hava" konu, "açık" yüklem, "-tır" bağlaçtır. İkinci önermede "yağmur yağar" konu, "yerler ıslanır" yüklem, "-sa" bağlaçtır. Ancak her önerme bir cümle olmakla birlikte her cümle bir önerme değildir. Meselâ, "Dersinize çalışın"; "Hava yağışlı mı?"; "Keşke başara bilseydim"; "Allahım, sana şükürler olsun" gibi emir, soru, dilek ve dua cümleleri önerme sayılmaz. Zira bunlar yargı içermez. Öte yandan, her önermenin bir yargı bildirmesine karşılık her yargı bir önerme olmayabilir. Meselâ "ne güzel", "evet", "hayır" gibi ifadeler bir yargı bildiriyorsa da önermenin temel elemanları olan konu, yüklem ve bağlaçtan yoksun olduklarından önerme sayılmazlar. Önermeler doğru veya yanlış olabilen yargılardır. Fakat mantık bir önermenin doğru veya yanlış oluşunun tesbitiyle ilgilenmez; bu konu başka bilimlerin uyguladığı çeşitli yöntemlerle ispatlanır. Meselâ, "İki kere iki dört eder" önermesinin doğruluğunu sağlamak için birtakım matematik işlemlere başvurulur. Mantıkçının görevi, verilen bir öner-

meden mantıkî çıkarım kuralları yardımıyla bu önermeye eşdeğer olan önermeleri tesbit etmektir (Ural, s. 49-50).

Klasik mantıkta önermeler yüklemli ve şartlı olmak üzere iki kısma ayrılır; ilkinde basit, ikincisine birleşik önerme de denir. Yüklemli önermeler basit olup konu, yüklem ve bağlaçtan oluşur. Bu önermede bağlaç kaldırılınca konu ve yüklem yalın birer terim olarak kalıyorsa önerme yüklemlidir. Yüklemli önermeler niceliklerine göre tümel (küllî) ve tikel (cüz'î), niteliklerine göre olumlu (mücibe) ve olumsuz (sâlibe) şeklinde dört gruba ayrılır. Nitelik ilişkisi açısından önermeler tümel olumlu, tümel olumsuz, tikel olumlu ve tikel olumsuz diye ayrılır. Konunun ve yüklem niceliği öne çıkarılarak da çeşitli önerme türleri elde edilmiştir. Aristo'dan itibaren mantıkçılar konunun niceliği üzerinde yoğunlaşmış, bir yarar sağlamadığı gerekçesiyle yüklem niceliği üzerinde durmayıp bu tür önermeleri kural dışı olarak değerlendirmişlerdir. Fakat XIX. yüzyıl İngiliz mantıkçılarından George Bentham ile Hamilton, "Bütün insanlar ölümlüdür" önermesinde yüklem niceliğine dikkat çekerek bunun, "Bütün insanlar bazı ölümlülerdir" anlamını içerdiğini, çünkü insandan başka ölümlü varlıkların da bulunduğunu söylemişlerdir. Buna göre önceden yalnız konunun niceliğini belirleyen tümel-tikel şeklindeki ikili ayırım dörde çıkmış olmaktadır (Öner, *Klasik Mantık*, s. 47-48).

Şartlı önermelerde birden çok önerme bazı eklerle birbirine eklenmiş durumdadır; bağlaç kaldırıldığında konu ile yüklem birer cümlecik halinde kalır. "Yağmur yağarsa yerler ıslanır" önermesi bağlaçsız olarak, "Yağmur yağar, yerler ıslanır" şeklini alır. Bir kıyas işleminde iki öncül önermeye mukaddemeteyn, bu öncüller vasıtasıyla elde edilen sonuç önermeye netice, dava, matlab adı verildiği gibi yüklemli önermelerde konu ile yüklem tarafeyn, şartlı önermelerde ise konu mukaddem, yüklem tâlî adıyla anılır. İslâm mantıkçıları şartlı önermeleri bitişik (muttasıl) ve ayrık (munfasıl) olmak üzere iki kısımda değerlendirir. Bu tür önermeler kendi içinde bitişik şartlı ve ayrık şartlı diye ikiye ayrıldığı gibi mukaddem ve tâlî arasındaki nitelik ve nicelik ilişkilerine göre de gruplar oluşturur (İbn Sînâ, s. 37-44). Klasik mantıkta önermeler arası ilişkiler konusu da önem arz etmektedir. Bu ilişki karşı olma (tekabül) ve döndürme (aks) terimleriyle ifade edilir. Buna göre aynı terimlerle yapılan iki önerme ya nicelik ya nitelik ya da hem nicelik hem nitelik açısından birbirin-

den farklıysa bu iki önerme arasında karşı olma söz konusudur. Bu nitelikteki iki önerme birbirine ya karşıttır ya alt karşıttır ya çelişiktir ya da altıktır. Döndürme şeklindeki ilişki ise bir önermenin niteliğini bozmadan yüklemine konu, konusunu yüklem yapmakla olur (bk. AKİS).

Önerme çeşitlerinden bir diğeri modal önermelerdir. Yüklemli önermelerin tanımının nicelik ve nitelik bakımından taşıdığı özelliklere dayanılarak yapılmasına karşılık modal önermelerin tanımı önermenin tamamına ait özelliklerin değerlendirilmesiyle elde edilir. İslâm mantıkçıları'nın "cihet" terimiyle ifade ettikleri modalite, İbn Sînâ'ya göre bir önermede konu ile yüklem arasındaki ilişki türünü gösteren bir terimdir (a.g.e., s. 212). Bu terime önermenin modalitesi denilmektedir. Meselâ, "Ahmet çok çalışıyor" önermesi, "Ahmet çalışıyor"dan daha güçlü bir yargıyı dile getirmektedir. Bu husus yüklemi ni-teleyen "çok" terimiyle ifade edilmiştir. "Zorunlu olarak güneş aydınlatıcıdır" modal önermesinin de iki yargı içerdiği görülmektedir. Biri, "Güneş aydınlatıcıdır", diğeri "zorunludur". Burada "zorunludur" kaydı, "Güneş aydınlatıcıdır" yargısına katılmış bir diğer yargıdır. Şu halde bu önermede güneşin aydınlatıcı niteliğinin ötesinde aynı zamanda bu olayın niçin zorunlu olduğu ilâve gözlemle bilinir. Bu durum Aristo mantığının ontolojiye açık olduğunu göstermektedir. Aristo modalite terimini kullanmamakla birlikte zorunlu ve mümkün önermelerden başka bir de basit önermeden söz eder (*Organon*, III, 140). Aristo'dan sonra gelen İskender Afrodisî ve Ammonios gibi mantıkçılar yüklem niceliği konusu üzerinde daha çok durmuşlardır. Fârâbî ise modal önermeleri zorunlu, mümkün ve mutlak diye üç grupta değerlendirir. Filozofun mutlak dediği önerme zorunlu ile mümkün arasında mutavassıt bir durum arzeden yüklemli önermedir (*el-Mantık*, I, 157-159). Bir bakıma bu, Aristo'nun görüşünü yansıtır mahiyette olup her iki filozofun anlayışına göre de modal önerme olarak zorunlu ve mümkün diye iki önerme türü kalmaktadır. Buna karşılık İbn Sînâ konuyu bütün yönleriyle inceleyerek bu tür önermelerdeki ilişkiyi zorunlu, mümkün ve imkânsız diye üçe ayırdıktan sonra mümküni de imkân-ı âm ve imkân-ı hâs şeklinde iki kısımda değerlendirebilir (Bolay, s. 89-92). Nihayet bu iki İslâm filozofu zorunlu (vâcibü'l-vücûd) ve mümkün (mümkünü'l-vücûd) kavramlarından hareketle metafizik sistemlerini kurmuş, ayrıca bu kavramları Allah'ın varlığını ispat

sadedinde ilk defa onlar kullanmış ve bu yöntem müteahhirin kelâmcılarınca benimsenerek yaygın hale gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aristo, *Organon III: Birinci Analitikler* (trc. Hamdi Râgıp Atademir), Ankara 1974, III, 1, 140; Fârâbî, *el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1985, I, 157-159; İbn Sînâ, *eş-Şifâ' el-Mantık (I)*, s. 37-44, 212; Gazzâlî, *Mî'yârü'l-'ilm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 88-90; Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara 1974, s. 47-48; a.mlf., "Klasik Mantıkta Modalite", *AÜİFD*, XV/69 (1967), s. 69-85; Naci Bolay, *İbni Sina Mantığında Önermeler*, İstanbul 1995, s. 89-92; Şafak Ural, *Temel Mantık*, İstanbul 1995, s. 49-50.

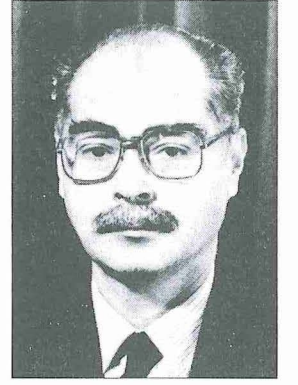
MAHMUT KAYA

ÖNGE, Mehmet Yılmaz (1935-1992)

Mimar ve sanat tarihçisi.

1 Ocak 1935 tarihinde İstanbul Bakırköy'de doğdu. Babası doktor Ahmet Kemaltettin Bey, annesi Ayşe Necdet Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da Mimar Kemal İlkokulu ve Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 1959'da İstanbul Teknik Üniversitesi'ni yüksek mühendis olarak bitirdi. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Âbide ve Yapı İşleri Dairesi, Âbideler Şubesi'nde restoratör mimar ve uzman olarak çalıştı. Mimar Ali Saim Ülgen'le beraber birçok tarihî âbidenin restorasyonunu gerçekleştirdi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde doktora başladıktan sonra 1971'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Kürsüsü'ne asistan oldu. *Anadolu Osmanlı ve Selçuklu Camilerinde Sebil ve Şadırvanlar* isimli teziyle doktor (1972), *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları* adlı çalışmasıyla doçent (1978) oldu. 1979'da Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'ne geçti. 1985'te aynı üniversitenin Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm başkanlığına getirildi. İki yıl sonra profesör oldu. Bu arada kazı ve restorasyon çalışmaları da yapan Önge 28 Mart 1992'de bir kalp krizi sonucu öldü ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Yılmaz Önge, araştırmalarını Türk mimarisi ve özellikle su yapıları üzerinde yoğunlaştırmakla birlikte Türk sanatının diğer alanlarına da vâkıftı. Türk sanatı, Türkoloji, Türk tarihi ve Türk folkloruyla ilgili ilmi toplantılarda sunduğu çok sayıda bildirileriyle dikkat çekmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde Selçuklu Araştırmaları Mer-

Mehmet
Yılmaz Önge

kezi başkanlığı yanında Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Konya Kurulu başkanlığı, Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Koruma Kurulu gibi kurumların üyeliğini yapmıştır. Yılmaz Önge'nin ayrıca Amasya Beyazıt Külliyesi, Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni (proje ve onarım), Ulucami (onarım), Karaman-Ermenek Tolmedrese (proje ve onarım), Konya Meram Hamamı, Alâeddin Camii, Ilgın Lala Mustafa Paşa Külliyesi, Karapınar Sultan Selim Külliyesi (kazı ve restorasyon projesi), Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Sivas Gökmedrese gibi çok sayıda tarihî anıtın korunup onarılmasında emeği geçmiştir.

Eserleri. *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası* (İbrâhim Ateş ve Sadi Bayram ile birlikte; Ankara 1978); *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları* (Ankara 1995); *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları* (Ankara 1997); "Konya-Beyşehir'de Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı" (VD, VII [Ankara 1968], s. 134-144); "Karamanoğlu Alaaddin Bey Kümbedi'nin Restorasyonu" (*Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 1 [Ankara 1974], s. 21-46); "Konya-Akşehir-Seyyid Mahmud Hayrani Türbesinin Restorasyonu" (*Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 2 [Ankara 1975], s. 77-122); "Bursa'da İrgandı Köprüsü'nün Orijinal Mimarisi" (VD, XIII [1981], s. 425-448); "Konya ve Çevresindeki Mukarnaslı Şadırvanlar" (VD, XIX [1985], s. 95-109); "Mevlana Dergâhı Şadırvanı" (2. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler, Konya 1987, s. 61-71); "Alaaddin Keykubat Döneminde Konya'da İnşa Edilmiş Mimarlık Eserleri" (*Selçuk Dergisi*, sy. 3 [Alaaddin Keykubat Özel Sayısı, Konya 1988], s. 49-69); "Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar" (*Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul 1988, s. 403-428). Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nce Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı adıyla bir